

Autor: Radim Lhoták

Jak je vůbec možné, že peníze v moderní době získaly moc? Jak se mohlo stát, že se z nich stal předmět uctívání téměř nadlidské síly? Soudím, že musely být obestřeny velkým tajemstvím. Toto tajemství muselo být dílem ekonomických teorií, které funkci peněz více zatemňují, než vysvětlují. Ve svém důsledku potom ono tajemství umožnilo vznik finančních spekulací jiného druhu, než odpovídá původní a přirozené funkci peněz. Finančnictví a monetární politika států tak nabyly zcela nového významu, při němž peníze přestaly plnit svoji zamýšlenou funkci.

K tomu, abychom si srozumitelně vysvětlili funkci peněz, bude vhodné zavést si pojem substance, na kterou je možné převést veškerou směnitelnou hodnotu v ekonomii dané společnosti. Nazvěme tuto substanci „mana“. (Toto slovo se vyskytuje ve Starém zákoně: Bůh sypal židům „manu“ v době, kdy přežívali na poušti po exodu z Egypta, aby měli z čeho žít, než se vypraví do země zaslíbené.) Manu si lze představit také jako zdroj energie, z něhož vznikají věci, a tyto se opět navrací zpět přeměnou ke svému zdroji. Jinými slovy, příroda je manou zaplněna. K tomu, aby z ní mohla vzniknout hodnota použitelná pro člověka, musí být mana z přírody vydobyta prací a přeměněna na věci k lidské potřebě. Předpokládejme, že manu lze měřit váhovými jednotkami (Kg). Je lhostejné, jakou měrnou jednotku zvolíme, podstatné je, aby se touto jednotkou mana dala kvantitativně vyjádřit.

Předpokládejme dále pro jednoduchost, že existuje jednoznačný princip transformace každé věci, mající nějakou hodnotu, na manu. Jinými slovy, že lze tuto hodnotu vyjádřit jednotkou many, tedy v kilogramech. Lze potom celkové bohatství společnosti vyčíslit v kilogramech many. Jelikož se nacházíme ve vysoce organizované společnosti, v níž existuje dělba práce, která se realizuje směnou, bude vhodné mít veškerou manu uskladněnou v jednom centrálním skladu organizovaném státem. Dokud člověk žil sám ze zdrojů přírody, dobýval si manu ze země tak dlouho, dokud nenasytil své životní potřeby. Víc nemělo smysl dobývat. Takový prehistorický člověk byl dokonale svobodný a nepotřeboval ke svému životu společnost, protože vytvořil sám pro sebe tolik many, kolik následně spotřeboval. Nepotřeboval peníze ani stát nad sebou. Jinak tomu je v naší rozvinuté společnosti, v níž k tomu, abychom mohli realizovat dělbu práce prostřednictvím centrálního skladu many (obecně směny), je velmi praktické zavést nástroj, který bude určovat, kdo a kolik many odvedl do skladu a na kolik má

nárok vzít si zpět. Tím nástrojem jsou peníze.

Prakticky celý systém funguje tak, že konkrétní jedinec vyprodukuje určité množství věcí, na které je specializován. Toto množství převede na manu a uloží do skladu. Za to dostane peněžní poukázku na odpovídající množství vložené many v nominální hodnotě rovnající se hodnotě vložené many. Jednotku peněžní měny nazvěme Kim (kilogram many). Platí vztah: 1 KIM = 1 Kg many. Jestliže tedy náš jedinec vloží do skladu 100 Kg many, obdrží peníze ve výši 100 Kimů. Za těchto 100 Kimů si může koupit zpět odpovídající množství many s tím, že se transformuje zpět na věci jiného druhu, než vyrobil, a to podle jeho vlastní potřeby. Stále mějme na paměti, že obchodní směna je v podstatě takovou transformací jednoho druhu věcí na jiný ve srovnatelné hodnotě. Je proto teoreticky smysluplné mluvit o maně jako substanci nahrazující po dobu uchování ve skladě libovolnou věc.

Není snad nutné vysvětlovat, že množství many, které se nyní bude nacházet v centrálním skladě, vyjadřuje celkový úhrn bohatství společnosti. Proti hodnotě tohoto bohatství musí existovat v oběhu přesně stejný úhrn peněz, protože se jedná pouze o poukázky na toto bohatství. Celá ekonomika společnosti se odvíjí tím způsobem, že lidé si za peníze kupují manu, tu spotřebují pro vlastní životní potřebu, která je nutná k tomu, aby mohly produkovat manu novou. Ve zdravé ekonomice lidé spotřebují maximálně tolik many, kolik jí jsou opět schopni vrátit vlastní produkcí (prací a výrobou) zpět do skladu. Při normální funkci peněz to ani jinak není možné, protože nikdo nemá více peněžních prostředků, než kolik představuje produkce jím odvedená do skladu. Jakou hodnotu vyrobil, tolik peněz dostane, nemůže proto spotřebovat víc, než sám vyrobil.

Vyrovnaná ekonomika

Pro další výklad vycházejme ze situace „vyrovnané ekonomiky“. Znamená to stav, kdy každý spotřebuje přesně tolik many ze skladu, kolik před tím odvedl, a vyrobí opět stejné množství many, které vrátí do skladu. Předpokládejme, že celkové bohatství společnosti činí 1 milion kilogramů many a toto bohatství se nachází ve skladu. (Pokud zanedbáme časovou prodlevu mezi okamžikem, kdy každý jedinec zakoupené množství many ze skladu spotřebuje, a okamžikem, kdy ho vrátí zpět v podobě výrobků, můžeme s takovou situací pracovat.) Máme tedy ve skladu 1 000 000 Kg many a v oběhu mezi lidmi 1 000 000 Kimů. Při takovéto ekonomice nevznikají naprosto žádné potíže, protože bohatství společnosti ani bohatství jedinců se nemění, vše se jen rytmicky přelévá z jedné strany na druhou ke spokojenosti všech.

Nová situace nastane, pokud nějaký jedinec (nazvěme ho Pracant) jednorázově vyrobí více many, než spotřebuje. Předpokládejme, že tato nadvýroba představuje 1000 Kg many. V centrálním skladu se projeví tím, že celková hodnota na skladě se zvýší na 1 001 000 Kg many. Je proto logické, že je nutné vytisknout nové peníze v hodnotě 1000 kg many, tedy 1000 Kimů. Nyní se podívejme, co tato nová hodnota znamená pro ostatní. Má snad toto navýšení celkového bohatství dopad pro ostatní, jsou snad všichni o to bohatší? Naprosto ne! Oněch 1000 Kimů od tohoto okamžiku zůstává v peněžence toho, kdo tuto hodnotu vytvořil. Všichni ostatní lidé mají peníze v souhrnné hodnotě 1 milion many a na oněch 1000 kg

nedosáhnou. V pojmech podvojného účetnictví je tato hodnota ve skladu na straně účtu „Má dáti“, což velice jasně vyjadřuje její význam: Má být dána tomu, kdo vlastní peněžní poukázku ve stejné hodnotě na straně „Dal“. Z toho plyne, že pokud náš jedinec bude zvyšovat svoji produktivitu práce a vytvářet stále více many, vytváří ji jen pro sebe. Ostatní z toho nemají žádný prospěch, pokud pomineme prospěch odrážející se pouze ve změně struktury zboží, což se při převodu na jednu substanci many stírá. Náš Pracant vlastní v peněžence takovou finanční částku (tolik poukázek na manu), která odpovídá celé jeho nadprodukci, a je jen na něm, zda si ji vezme zpět pro svoji spotřebu a svoje peníze za ni utratí, či nikoliv. Ať tak nebo tak, pro ostatní se nic nemění.

1. Poučení: Není pravdou, že zrychlením oběhu peněz jako takových se zvyšuje bohatství společnosti.

Životnost věcí - mana se kazí

Reálný svět je bohužel takový, že nic z toho, co bylo vytvořeno, nemá věčné trvání. Každá věc má svoji životnost a časem ztrácí na hodnotě. Důsledek: Mana se ve skladu kazí a zmizí docela, pokud není včas spotřebována. Mana proto musí cirkulovat, být co nejrychleji spotřebována a znovu obnovena tvůrčí činností. Promítněme si tuto skutečnost do hodnoty nadprodukce našeho Pracanta. Pokud zjistíme, že střední životnost many je 10 let, a pokud Pracant neutratí svých 1000 Kimů do deseti let, nezbuďe mu z jeho peněz po té době nic. Je proto evidentní, že finanční ekvivalent umrtvených zásob pro našeho Pracanta musí ztrácet hodnotu stejně jako mana samotná. Uložené peníze každého člověka i ekonomického subjektu, pokud nemají obrat, musejí být logicky zatíženy zápornou úrokovou sazbou odpovídající reálně odhadnuté délce životnosti many. (Později uvidíme, že to není případ peněz uložených v bance.)

2. Poučení: Živý oběh peněz je nutný jako důsledek reprodukce fyzického bohatství, které stárnutím ztrácí na hodnotě, tedy k jeho uchování, nikoliv k jeho navýšení.

Ke druhému poučení ještě poznamenejme, že životnost věcí se značně liší. Například potraviny se zkazí za několik dnů, kdežto stavby z kamene dejme tomu za desítky let. Z podstaty věcí ale plyne, že věci s krátkou životností jako potraviny, se obvykle také rychle spotřebují, protože jíst člověk musí. Na druhou stranu věci dlouhodobé spotřeby, například nemovitosti, jsou ty věci, o které je většinou usilováno spořením. Je proto možné stanovit životnost many blíže věcem dlouhodobé, než krátkodobé spotřeby.

Funkce nadhodnoty

Uvažujme nyní, že náš Pracant smění svých 1000 Kimů za nějaký výrobní prostředek, který zvýší dvakrát jeho produktivitu. Od této chvíle jeho bohatství poroste, protože stále bude vyrábět víc, než spotřebuje. Předpokládejme, že ročně vloží do skladu 1000 kg many navíc, a utržené peníze si schová. Za deset let se celkové bohatství ve skladu navýší o 10 000 Kimů. Budou o tuto hodnotu bohatší ostatní lidé? Opět je nutné odpovědět: Naprosto ne! Pokud ve výrobě náš pracant zůstává sám, jeho zvyšování produktivity a reprodukce many má význam

jen pro něho samotného, a to i přesto, že je zapojen do globálního systému směny. Proti takovému způsobu obohacování jedince nelze samozřejmě nic namítat, pokud náš Pracant neohrozí společnost tím, že začne ve vyšší míře čerpat přírodní zdroje na úkor druhých. Je proto nutné, aby takové čerpání bylo omezeno, případně kompenzováno ostatním lidem přímo z jeho bohatství zdaněním tohoto bohatství.

3. Poučení: Nadhodnota má pro ekonomiku neutrální význam, pokud při ní nejsou kořistěny přírodní zdroje ani zdroje lidské. Přírodní zdroje nemohou být předmětem soukromého vlastnictví a jejich spotřeba musí být regulována. Lidské zdroje musejí být před vykořisťováním chráněny státní mocí.

Zcela nová situace vznikne, pokud Pracant začne zaměstnávat jiné lidi. Zde může připadat v úvahu dvojí možnost. Pracant zaplatí svým zaměstnancům mzdu, která se rovná jejich dosavadní míře spotřeby a produkce. V takovém případě bohatství i životní úroveň zaměstnanců zůstává nezměněna oproti stavu, když se živili sami. Nebo jim může zaplatit více. Teprve pak to znamená, že zvýšená produktivita našeho Pracanta přinesla zlepšení pro druhé lidi. V tomto případě se jedná o jeho zaměstnance. Je dále zcela na místě uvažovat o tom, co z výrobních prostředků zvýšilo produktivitu pracanta a jaký na tom mají podíl ostatní lidé. Pokud si manu nechal transformovat do technicky vysoce promyšlených strojů, je zřejmé, že tyto stroje sám nevymyslel, je proto namístě, aby se ze své nadprodukce podělil s ostatními.

V případě ovšem, že se náš Pracant zachová opačně a zaměstnancům v důsledku jejich závislosti na něm zaplatí dokonce ještě méně, než směřovali dosud, jedná se o ryzí ožebračování a okrádání společnosti o kolektivní statky. Jak je vidět, tak ani zdaleka nemusí být pravdivé tvrzení obhájců volného trhu, že růst bohatství kapitalistů generuje bohatství všem lidem. Dokonce může jít o pravý opak, jak se nakonec prokázalo v raných dobách kapitalismu, než regulace sociálního státu donutila buržoazii změnit svoje chování.

4. Poučení: Podnikatel, který využívá technického pokroku a zaměstnává lidi, musí těmto lidem kompenzovat svůj výtěžek vyššími platy nebo odvodem výrazného dílu zisku do celospolečenského koše. Zisk podnikatele a způsob jeho využití proto musejí být spravedlivě regulovány.

Dluhová past

Uvažujme nyní, že náš Pracant si řekne: Je přece škoda nechat zkazit 10 000 Kimů za deset let, někomu je tedy půjčím, ať si za ně něco koupí. Za deset let dostanu zpátky celé peníze, protože mana se bude reprodukovat. Nabídne tedy svému příteli, jehož obrat je ročně 1000 kg many, ať si za 10 tis. Kimů koupí prostředky, které na deset let zdvojnásobí jeho produkci. Přítel si řekne fajn, to je lákavá nabídka, a peníze si vypůjčí. Během deseti let tak 10x otočí manu a vyrobí dvojnásobek (20 tis. proti běžným 10 tis.). Zisk, který z toho bude mít, však celý vrátí Pracantovi. Ve výsledku na tom bude stejně, jako kdyby si nevypůjčil nic. Jediný, kdo na tom vydělá, je náš Pracant. Ten neztratí nic ze svých peněz, aniž by pro to musel něco udělat. Potud je možné s takovým postupem souhlasit, protože šlo o pouhé zachování

hodnoty tím, že peníze nebyly blokovány, nýbrž byly dány k dispozici pro rozumnou reprodukci many někým jiným. Přítel Pracanta také mohl svoji produkci znásobit vícekrát a na půjčce vydělat, což je jediný případ, kdy má pro něho smysl pořídit si úvěr. Jak je vidět, efektivní kalkulace návratnosti úvěru s uvážením výsledného zisku předpokládá jeho více než zdvojnásobení v produkci dlužníka.

Nyní si představme, že Pracant půjčí svoje peníze na 20% roční úrok. Pokud přítel bude hospodařit stejně jako v předchozím případě, teoreticky za deset let vrátí Pracantovi přibližně vše, co vydělal (veškeré výnosy) a nezbude mu na jeho vlastní spotřebu (náklady), ocitne se tak na mizině. Pracant však bez jakékoliv práce bude o 10 tis. Kimů bohatší. Pokud takto bude Pracant postupovat u dalších a dalších lidí, postupně ožebračí celou společnost a sám se stane vlastníkem celého společenského bohatství. Pro jeho přítele by se takový úvěr vyplatil pouze v případě, že svoji produktivitu zvýší alespoň 3x. Jak je takový růst vůbec možný? Většinou to nepůjde bez přivlastnění duševních statků společnosti. Jejich využití ovšem obvykle vyžaduje i zaměstnat další lidi, což s sebou nese další zvýšení produktivity na každého zaměstnance. Z přítele se tak nutně musí stát podnikatel, který se v okamžiku, kdy produktivita neporoste předpokládaným způsobem, bude snažit ušetřit na platech zaměstnanců a jejich životní úroveň tím začne klesat. Chtít založit produktivitu na dluhu, a to již cestou bezúročného úvěru, může proto být škodlivý způsob rozvoje. Půjčovat na úrok, to ovšem již ve své podstatě znamená rozkrádání společného bohatství lidí. A máme zde před očima princip fungování současného kapitalismu. Na dluhu postavená ekonomika vyžaduje neustálý enormní růst, přitom postupně většina bohatství přechází do rukou pár elitních finančníků.

5. Poučení: Úvěrování mezi ekonomickými subjekty by mělo být odborně regulováno. Půjčování na úrok musí být jako zločinná lichva zakázáno. Přípustné je půjčovat bezúročně s tím, že věřitel může mít smluvně zajištěn přiměřený podíl na zisku dlužníka. V případě ekonomické ztráty na straně dlužníka však může nastat odůvodněná situace, kdy ani celý dluh nemusí být vrácen a právně vymahatelný.

6. Poučení: Pouze v pokroucené ekonomice peníze samy vydělávají peníze. Taková ekonomika je nespravedlivá a v důsledku vede k mnoha krizím.

Poznámky:

a) Ve spravedlivém státě by měl mít podnikatel zhruba dvě možnosti, jak si zajistit, aby jím nahromaděný finanční kapitál neztratil hodnotu, pokud ho sám ne investuje do vlastní reprodukce many. Jednak ho může poskytnout jako bezúročnou půjčku někomu jinému, kdo s ním hospodárně naloží. Jistou formou takové půjčky je rovněž nákup akcií cizí společnosti. Pokud svoje peníze nedostane zpět, nelze potom mluvit o přímé ztrátě, protože když by svoje peníze nechal jen tak ležet, přišel by o ně tak jako tak. První případ proto nese nutné riziko špatného zhodnocení, naopak může přinést zisk. Druhá možnost znamená, že peníze investuje do budování obecně prospěšných věcí. V takovém případě by měl mít právo vybírat poplatky na svůj účet od lidí, kteří budou tyto věci využívat, buď přímo od nich (například nájemné za bydlení v jím realizované bytové výstavbě), nebo od státu, který takové věci

podporuje z daní občanů (například výstavba veřejných komunikací). Výše poplatků by měla samozřejmě být regulována státem tak, aby nedocházelo k neoprávněnému obohacování. Investování do veřejně prospěšných věcí by mělo proto být bez rizika, avšak neziskové. Pouze by zajišťovalo uchování vložené hodnoty v čase proti přírodnímu zákonu, že se mana kazí, což je dostatečný přínos pro každého.

b) V současném patologickém ekonomicko-finančním systému, kdy pár lidí vlastní bohatství, které naprosto nepotřebuje a ani nemůže spotřebovat, jsou obrovské prostředky kapitálu v rukách těchto osob využívány tak, že je s nimi trestuhodně mrháno, nebo jsou mocensky zneužívány. Jdou například na nákup pozemků a půdy (takové vlastnictví by neměl spravedlivý stát připustit), nebo jsou vkládány do zbrojení, válek či jiných lidem neprospěšných věcí, jako je nenávratný vědecký výzkum, luxusní formy zábavy (například cesty elit do vesmíru) a podobně.

c) Jak je možné, aby peníze uložené v bance neztrácely hodnotu? Předpokladem samozřejmě je, že banka tyto peníze půjčuje a zhodnocuje investicemi, není to proto totéž, jako mít peníze uložené doma ve slamníku. Banka tak reprodukuje manu, aby se coby ekvivalent takto uložených peněz nezkažila. Jejich kladné úročení potom představuje podíl na maně, kterou banka získala úročením vlastních úvěrů. Jak vidno, je při lichvářském úrokování vše nastaveno tak, aby mana postupně přecházela do stále užšího okruhu bohatých vlastníků.

d) Jak je možné, že banky vytvářejí peníze na úvěr z ničeho, aniž by přitom nedošlo k hyperinflaci? Vzpomeňme si, že k tomu, aby mohl být úvěr splacen (a to i bez úroků), a dlužník přitom nezbankrotoval, musí dlužník vyprodukovat novou manu ve výši úvěru, který spotřeboval. Tím navýší celkový objem many, o něž je třeba navýšit i celkový objem peněz. Banka tento nový objem peněz vlastně vytvoří dopředu s tím, že předpokládá, že činností dlužníka k navýšení many skutečně dojde. Problém samozřejmě nastane, pokud se tak nestane a dlužník zbankrotuje, aniž by po něm zůstala aktiva k zabavení. V takovém případě by banka měla zpátky snížit svůj objem aktiv v odpovídající výši. Pokud tak neudělá, vznikne bublina vedoucí k hospodářské krizi. Z toho vyplývá, že současný stav zadluženosti ekonomických subjektů a států ohrožuje samotnou vitalitu světové ekonomiky. V situaci, kdy již není možný odpovídající růst many, stojíme před velkým kolapsem systému, z něhož je možná cesta ven pouze přerozdělením many a změnou finančního systému.

Otázka kupců

Při našem pohledu na státní ekonomiku znamená obchod v podstatě transformaci vyprodukovaných věcí na manu a její další transformaci do jiných věcí, po nichž je poptávka. V reálné skutečnosti jde o to vykupovat a distribuovat vzniklé hodnoty podle struktury reálné či možné poptávky. Velkoobchodní směna v rámci státu by měla být proto technicky zajišťována státem tak, aby náklady na uvedenou transformaci byly vynakládány co nejnižší a bez zisku v rámci neziskové organizace. Ceny zboží určuje trh svojí nabídkou a poptávkou. Měly by však být rozumně usměrňovány s přihlédnutím k nákladovým kalkulacím a jejich užité či estetické hodnotě, aby se předešlo předražování vlivem potlačené konkurence, nebo naopak nerentabilitě výroby potřebných komodit. Stát by proto měl vykupovat produkty od

lidí a podnikatelů podle této nabídky a poptávky, které bedlivě sleduje a vyhodnocuje. Mělo by být minimum výskytů, kdy stát odkoupí a zaúčtuje do centrálního skladu neprodejný, či neupotřebitelný artikl. Pokud se tak stane, měl by tíži obchodního nezdaru nést výrobce a vrátit peníze za dodaný produkt státu zpět. U nových produktů je samozřejmě možné po dohodě s výrobcem uvažovat, že výrobce dostane své peníze až na základě realizovaného prodeje. Za tím účelem by stát zřizoval konsignačními sklady.

7. Poučení: V ekonomicky zdravém státě není žádné místo pro překupníky, kteří nedoplní daný produkt o přidanou hodnotu. O burzovních spekulantech ani nelze mluvit.

Podobný argument platí i pro obchod mezi státy. Stát by se měl starat, aby bilance jeho vývozu a dovozu byla vyrovnaná. Každá výchylka na jednu či druhou stranu způsobuje ekonomické těžkosti. Stát, který příliš dováží, nafukuje objem many a ztrácí peníze, které následně musí vytisknout, aby měl na nákup many od vlastních subjektů. V opačném případě zvětšuje objem finančních prostředků proti hubnoucím objemu many. Oba případy vedou k inflaci.

Jak je vidět, činnost kupců v obchodě má pouze ničující efekt, jehož výsledkem je, že kupci rozkrádají majetek států i občanů tím, že kupují pod cenou a prodávají nad cenou. To, co jim zůstane po pokrytí nutných nákladů, je čistý lup many, kterou vyprodukoval někdo jiný. Kupci tak bohatnou a poctiví lidé chudnou.

Závěrečná poznámka

Možná se někomu bude zdát, že můj rozbor není dost vědecký. Potom bych rád slyšel argumenty renomovaných odborníků, že se v některých ze svých laických tvrzení a závěrů mýlím. Zdá se mi, že princip zdravé ekonomiky a peněz není třeba vysvětlovat jinak, než s oporou v přirozeném zákonu životního cyklu všech věcí. Ten zákon je jednoduchý: Něco nemůže vzniknout z ničeho; vše, co jest, je součástí koloběhu přeměny jednoho v druhé, kdy jedno vzniká a druhé s tím zároveň zaniká v téže kvantitě prvotní esence.